

Een vreemde ontmoeting in het Hulshorstse zand

door A. Smit

Als we een keertje willen uitwaaien trekken we naar de zandverstuiving. Dat is te voet een half uurtje gaans via de rechte route en een kwartier langer als we de slingerdeslangerweg volgen.

De omweg is geenszins vervelend, integendeel! Als zovele Veluwe paden zijn er dikwijls interessante zaken te zien. Een bloedende Berk die als een openluchtherberg zijn zoete gistende sap met zijn aroma aanprijst aan allerlei snoepers onder de insecten.

Hier en daar een plukje halfparasitaire Hengelplanten, wier trompetachtige gele bloemen dikwijls sporen van braak vertonen. Het is heel gewoon de inbrekers op heterdaad te betrappen: dikke hommels die schaamteloos een gat in de bloem bijten, via deze recht-toe, recht-aan methode de begeerde nektar opzuigen en daarmee voorbijgaan aan het doel de bevruchting te bevorderen.

Wespenorchissen mogen zich dan in kleur niet kunnen meten met de tropische soorten, in vorm doen ze niet onder voor de gekweekte produkten (fig. 1). Het kost wat geduld om de wespen erop bezig te zien die, volgens de onnavolgbare geschiedschrijving van Jac. P. Thijsse na een meerbloemige visite aan de 'hoortjesziekte' lijden: de verzameling polliniën als tegenprestatie voor de druppel honing die achterin de bloemtrog ligt te glinsteren. Het blijkt dat wespen zichtbaar last van het opgedrongen transport ondervinden. Na het bezoek van enkele bloemen trachten ze tenminste de gele klompjes weg te poetsen (fig. 2).

De zandverstuiving zelf is schaars aan bezoekers. Die er zijn nestelen zich aan de rand waar de bossen beschutting geven tegen zon, wind en dus zand. Ook het meeste dierenleven vind je aan de randen waar allerlei klein spul tussen de schamele begroeiing huist. Zandloopkevers, graafwespen, roofvliegen, mieren en insectelarven loeren op elkaar en worden op hun beurt weer door de vogels beloerd. Talrijke prenten verraden dat vogels deksels goed weten dat er rond de zegge- en graspolletjes voedsel is te vinden.

fig. 1. *Wespenorchis* (*Epipactis helleborine*)

Meestal pakken diegenen van ons die geen zitvlees hebben even een oversteekje door de Veluwe duinen, kruisen het 'roestige' dal (klapperstenen!) en tillen hier en daar de gesneuvelde, in het zand verdrongen boomstammen op om te kijken of zich daaronder nog gestrande luchtreizigers bevinden. Er zijn nogal wat insecten die de vlucht over deze miniwoestijn niet kunnen volbrengen, een noodlanding maken en trachten een schuilplaats te vinden tegen zon, droogte en hitte.

Tijdens een dezer oversteken beklommen we een kaal duin dat alleen maar kon bestaan doordat er een ondergestoven Grove den in het centrum stond, toen er ineens een 'grijselijk beest' met het schuivende zand meerolde. Lichtgeel van kleur als het zand waarop hij lag, een vage lichtbruin gekleurde rug, twee donkere, vreemd bezijden de kop staande ogen en een

fig. 2. Poetsende wesp

Grote of Zand-oorworm (*Labidura riparia*)

paar enorme achterlijfstanden die hij - naar ons gevoel dreigend - over zijn rug naar voren stak. Hij liep van ons weg, met zijn rappe poten een keurig spoortje in het zand achterlatend. Het geheel was zo'n 2,5 cm groot.

Het maken van een foto was niet eenvoudig. Het beest holde onvermoeibaar door en begon, als het in een oneffen stukje terrein was aangeland, onmiddellijk te graven zodat we hem weer moesten opporren. Toen we allemaal moe waren, poseerde hij enkele sekonden en mocht zich daarna weer ingraven (fig. 3).

Het determineren aan de hand van de foto gaf wel problemen. Relaties in het 'vakgebied' konden geen uitsluitsel geven totdat ik mijn Brabantse vriend ontmoette die de soort aan de Franse kust had aangetroffen en me vertelde dat de naam '*Labidura riparia*' was, de Grote oorworm! Een zeldzaam beest dat slechts hier en daar aan de Nederlandse kust wordt aangetroffen, daarbuiten alleen te Hulshorst en dat dan nog maar sinds 1950.

Ons land vormt voor de soort de noordgrens. Levend onder stenen en afval langs de kust, graaft het in Hulshorst gangen in het zand die van buitenaf te kennen zijn aan de driehoekige vorm. Overdag zit het dier in zijn gangetje net onder de oppervlakte verborgen onder het hoopje zand. Een lichte trilling bewijst zijn aanwezigheid daarin.

Deze manier van verbergen werd ontdekt door de bekende ornitholoog Thienemann die

vogelwaarnemingen deed aan het Kurischer Haf. Hij zag daar Strandplevieren op een volkomen kaal stuk strand pikbewegingen in het zand maken en ontdekte toen dat zij op oorwormjacht waren. Bij dode vogels vond men de magen geheel met Grote oorwormen gevuld.

De vraag is waar deze soort in het Hulshorstse zand van leeft. Plantengroei is er nauwelijks; het moeten dode insecten zijn die in het zand hun einde hebben gevonden en die, vermoedelijk des nachts, worden opgespoord. Alhoewel de soort in Nederland zeldzaam is, herbergt het Hulshorstse zand meerdere exemplaren, zoals ik bij latere bezoeken opmerkte.

In de groep oorwormen die in ons land met vijf soorten is vertegenwoordigd, is de Gewone oorworm het meest algemeen en bij iedereen bekend. Dat is het beest dat uit Uw handdoek naast de wastafel rolt, onder opgetilde stenen en stronken of de keukenmat vandaan komt en niet erg sympathiek overkomt.

Als U de afkeer kunt overwinnen moet U zo'n oorworm maar eens goed bekijken. Hij kan met twee kanten bijten maar niet zodanig dat hij door het dikke mensenvel komt. De tangen aan de achterzijde geven het geslacht aan. Het vrouwtje heeft rechte en het mannetje gebogen knijpers.

Niet alleen worden deze voor de afweer gebruikt maar ook voor het ontvouwen van de vleugels. De stompjes op de rug bedekken de

ondervleugels die als Chinese waaiers en dan nog eens twee keer in de lengte zitten opgevouwen en waarmee de oorworm echt kan vliegen. De tangen aan het achterlijf werken, over de rug naar voren gebogen, als een pincet en pikken aan het puntje de gazen ondervleugels uit hun etui, zoals eens door Heimans werd waargenomen.

Het meest opmerkelijk is echter wel de broedzorg die dit op een lage trap van ontwikkeling staande insekt tentoonspreidt. Het wijfje graaft tegen de winter een holletje waarin ze de koude maanden doorbrengt en waarin ze later

daarmee hun vleugels bereiken ze trapsgewijs na een zestal vervellingen, waarbij het alweer diep zomer is geworden. De hele familie zwemt uit, het wijfje sterft en vormt soms dan weer voedsel voor haar eigen jongen.

Of dit levensverhaal ook opgaat voor de Grote oorworm die de zandverstuiving bewoont, is mij althans niet bekend. Het zou interessant zijn daarachter te komen. Misschien zijn er onder U, lezers, die daar meer van weten?

• Foto's van de schrijver.
Adres van de schrijver:

drogen en beschimmelen en belikt deze voortdurend.

De uitgekomen jongen zijn bleker, kleiner en hun tangen nog recht. De volwassenheid en

LITERATUUR:

Willemse, C., 1952: De in Nederland voorkomende oorwormen; WM no. 4.

**VAKANTIE? Natuurlijk! Maar dan wel goed voorbereid op natuurhistorisch gebied.
Dus eerst kijken bij**

ARCHITECTURA + NATURA

(D. Latenstein van Voorst; lid KNNV)

Leliegracht 44, 1015 DH AMSTERDAM (maandags gesloten)
Tel. 020 - 236186 (op maandag event. 020 - 995444)

Vele honderden titels voorradig over flora, fauna, geologie enz. van velerlei landen.

Een juffertje met een gereedschapskist (*Lestes viridis*)

door A. Smit

Het kan haast niet anders of de fotograaf van de 'kleine diertkens des velds' botst de een of andere keer wel eens tegen libellen aan. Het zijn, vooral in kleur, dankbare onderwerpen in de macrofotografie. Het benaderen van de meeste soorten valt in het algemeen wel mee vooral, als ze op vrijersvoeten gaan of aan het eieren leggen zijn. Slechts de snelle jagers, de rusteloze vliegers zoals de Aeshnasoorten, zijn vrijwel niet te schieten. Het lijkt wel of deze grootste onder de libellen een pauzeloos dag-leven leiden.

Het plaatje maken betekent tegelijkertijd de wens om de naam te weten. Oorspronkelijk

valt het niet mee om aan de hand van de afbeelding alléén de soort te determineren. Later, als gedrag, vliegtijd en biotoop medebepalend zijn geworden en interesse, gepaard aan enige ervaring een woordje meesprekt, gaat het de fotograaf wat gemakkelijker af.

Er is één soort, *Lestes viridis*, te vertalen als de Groene waterjuffer, en welker biologie onder meer door Geijskes in De Levende Natuur is beschreven die mij vanaf 1969 erg boeide door het afwijkende gedrag ten opzichte van het op zichzelf toch al aparte voortplantingssysteem van de *Odonata*.